

számára, mert ennek hiánya nagyban hozzájárult a vidéki iskolák nyomorúságos állapotához.⁵ Ennek tartalmaznia kell szerinte a felvilágosodás általánosan elismert alapelveit és a tanulóifjúság morális nevelésének normáit is.⁶ Ezen kívül beszámolt az egész monarchia evangélikus egyházainak személyi viszonyairól: a lelkészekről, tanárokról, tanítókról és a jelentősebb egyházi összejövetelekről, valamint az evangélikus szerzők által írt könyvekről.

A pozsonyi evangélikus líceumban, 1782-ben Jénában tanult szerkesztő, Ambrozy Sámuel által 1793-ban Selmecbányán megindított *Annales* megjelenésekor – a trónralépő I. Ferenc rendelkezési nyomán – éppen a hazai sajtó szigorú megrostálása és visszaszorítása volt napirenden. A sajtó ellenőrzésére visszatérő abszolutista szigor – mint láttuk – nem sokáig kímélte az első valósi folyóiratot sem, noha vétségéért végül is felmentést kapott a szerkesztő. Az *Annales* történetében azonban e beavatkozás bizonyára mégis végzetes lehetett, hiszen hiába indult újra a lap, 1796 és 1802 között szünetelnie kellett, és az 1803-ban megjelent utolsó számával – a sorozat 9. füzetével végleg meg is szűnt.

KÓKAY GYÖRGY

Reformkori oktatás- és társadalompolitikai röpiratok. Az 1830-as évektől kezdve egyre inkább a közérdeklődés előterébe kerültek a hazai oktatásügy reformjának kérdései. Az óvodai mozgalom, a népoktatásügy, a nőnevelés, a szakképzés, a pedagógusképzés, az oktatás magyar nyelvűsége állandó témái az országgyűléseknek. A korabeli sajtó is sokat foglalkozott ezekkel a problémákkal.

A reformkor időszakában számos nevelésüggyel kapcsolatos röpirat látott napvilágot.¹ A röpirat – mint időszerű, közérdekű kérdéseket tartalmazó népszerű formában, felvilágosító szándékkal, a közvélemény befolyásolása céljából készített rövid munka – alkalmas volt olyan kérdések polemikus tárgyalására, melyek az adott korszakban sokakat foglalkoztattak. A továbbiakban négy olyan reformkori röpirat elemzésére vállalkozunk, melyekkel szakirodalmunk mindeddig még egyáltalán nem, vagy csak röviden és felületesen foglalkozott, és amelyek az 1830-as, 40-es évek oktatás- és társadalompolitikai vitáinak homlokterében álló problémák megoldására kínáltak megvalósítható vagy az adott időszakban utópisztikusnak tűnő javaslatokat.

Beke Kristóf, a veszprémi katolikus árvanevelő intézet igazgatója, több népszerű pedagógiai kézikönyv szerzője, 1833. április 11-én a megyei közgyűlésen a köznépi nevelésének legfontosabb

⁵ „Eine Hauptursache der bisherigen elender Verfassung unserer Landschulen, ist der Mangel eines zweckmäßigen Lehrbuchs für Kinder der Landleute.” = *Novi Ecclesiastico-Scholastici Annales* 1793. II. Trimestre. 135.

⁶ „Ein Schulbuch ... folglich muss es entlalten I. Für Lehrer besonders; 1: Allgemein anerkannte Grundsätze zur Aufklärung und moralischen Bildung der Schuljugend.” *L. i. h.*

¹ BEKE Kristóf: *A nevelés ügyében, különösen a köznépre nézve*. Veszprém, 1833. 20 l.; ZSOLDOS Ignác: *Nevelésünk hiányai*. Buda, 1836. 85 l.; ELEKES Károly: *Az iffjak jó aránylatú nevelésökből sarjadzik nemzeti erő, boldogság*. Nagyenyed, 1837. 30 l.; SASKU Károly: *A Kelet és Nyugat népe. A köz intézeteiről*. Pest, 1842. 40 l.; SCHOEPF August: *Néhány szó általánosan megalapult gyermeknevelési hiányok körül magyar szülőkhöz*. Pest, 1844. 35 l.; PAPP János: *A köztanítás miért nem szül mindig kellő sikert*. Miskolc, 1845. 32 l.; [DE GERANDO Ágost]: *Egy tiszaháti magyar őszinte megjegyzései a hazafiság és a nevelés felett*. Pest, 1846. 24 l.; HORSCHETZKY Károly: *Szózat önökhez, kik iskolaintézkedésre befolyással bírnak*. Magyar-Óvár, 1847. 19 l.; [ZEYK Miklós]: *Népügy*. Párizs, 1847. 66 l.; TAVASI Lajos: *A gyermekek tanodázttatásáról és a köz és nyilvános tanodai vizsgálatok tartásáról*. Pest, 1847. 28 l.

problémáiról beszélt. A beszéd szövegét később röpirat formájában ki is nyomtatták.² Beke egyetlen kérdés sokoldalú és részletes elemzésére vállalkozik. Feltárja a népiskolai tanítóképzés korabeli hiányosságait, és értékes javaslatokat tesz a tanítóképzés reformjára. A szerző véleménye szerint az ország vezetői már belátták, hogy „a köznép nem salakja a nemzetnek, hanem eleme és nemző gyökere a polgári társaságnak.” A nemzet boldogságának alapvető feltétele a köznép helyes nevelése. A jó nevelés az alapja minden más intézkedés sikerének. „A jó nevelés ott is munkálkodik, ahová a legébrékenyebb politika se láthat be, s így csak a köznépnek helyesebb nevelése által sikerülhetnek a haza Attyainak a nemzet boldogságára célzó egyéb tanácskozásai.”³ A nép gyermekeinek nevelését az „oskolamesterek” végzik. Az „oskolamesterek” azonban többnyire nem alkalmasak a köznép helyes nevelésére, hiszen maguk is képzetlenek. A legtöbb tanító éppen csak olvasni-írni tud, azt sem hibátlanul. Vannak ugyan hazánkban „praeparandiák”, tanítóképző intézetek, de az ezekből kikerülő fiatal tanítók képzettsége is nagyon hiányos: „az írás, olvasás, számvetés, néhutt az egyházi szertartások és orgonálás mind az, a mit naggyában és mechanice tanulnak.” A tanítóképzőkben „a természeti históriábul, technológiábul, földleírásbul, phisikábul annyi ösmeretet sem közöltenek, amennyit ezek majd üdővel tanítványaiknak legalább mindennapi szükségökre nézve nyújthatnának. Némelly praeparandiákban a nevelés- és tanítástudományak vagy is paedagógiának és methodologiának még neve sem ösmeretes; mit várhat már a nemzet akár a nevelés akár a tanítástudományra nézve az ilyen intézetben formált Oskolamesterektül?”⁴

Beke Kristóf tehát a korabeli tanítóképzőkben folyó munkát nem tartja megfelelőnek. A népiskolai oktatás szempontjából az egyetemen és a püspöki szemináriumokban folyó pedagógiai képzést is elhibáztottnak itéli. Azok a fiatalok, akik ezekből az intézményekből kikerülnek, nem mennek falusi iskolákba tanítani, és a pusztán elméleti jellegű, latin nyelvű képzés, amely nem a gyakorlatra irányul, nem felel meg a szükségleteknek. A szerző szerint a falusi népiskolákban csak akkor képezhetnének megfelelő műveltségű fiatalokat, ha a tanítók elméleti és gyakorlati képzése is egészen új rendszer szerint folya.

Úgy látja, hogy a megoldás az lenne a katolikusok számára is, amely a református gimnáziumokban már bevált. A két utolsó gimnáziumi osztályban anyanyelven kellene tanítani „egy kis elementaris paedagógiát és methodológiát a sokféle latin nyelvbeli tanulmányok helyett!” Így a tanítói hivatalra menő ifjak mégsem lennének pedagógiailag teljesen képzetlenek. Ugyanígy hasznosnak tartaná a szerző azt is, ha a leendő papok, akik állomáshelyükön majd a helyi népiskola felügyelői lesznek, szintén tanulnának a szemináriumokban mind elméleti, mind pedig gyakorlati pedagógiát. Az, hogy a tanítóképzőkben nem fordítanak kellő figyelmet a hallgatók gyakorlati képzésére, nagyon káros. Beke szerint „elkerülhetetlenül szükséges, hogy az ilyen intézetek mellett tüstént trivialis oskola is lenne, a hol a hallott teoriának principiumait mindgyárt praxisban alkalmaztatva lehetne látni, mint külső országokban.”⁵

Olyan tanítóképzőkre van tehát szükség hazánkban, vallja a röpirat szerzője, ahol az elméleti és gyakorlati képzés párhuzamosan halad. Tanuljanak a leendő néptanítók minden olyan tárgyat, melyet majd tanítaniuk kell. Fektessenek súlyt a tanítóképzőkben a természettudományi tárgyak oktatására is, hiszen ezek alapjait is meg kell majd ismertetniük tanítványikkal. Nagyon fontos a nevelés és oktatás elmélete, de ugyanilyen lényeges a tanítás helyes gyakorlatának elsajátítása is. „A tanítóképzőkben minden tárgy oktatása magyar nyelven folyon” – hangsúlyozza Beke Kristóf.

² BEKE Kristóf: *A nevelés ügyében, különösen a köznépre nézve*. Veszprém, 1833. 20 l.

³ BEKE Kristóf: *i. m.* 15.

⁴ BEKE Kristóf: *i. m.* 8.

⁵ BEKE Kristóf: *i. m.* 10.

1836-ban Budán jelent meg Zsoldos Ignác *Nevelésünk hiányai* című röpirata.⁶ A rövid írás, a többi reformkori pedagógiai röpirat sorából nem radikalizmusával, hanem rendkívül logikus, világos okfejtésével, józan és megvalósítható javaslataival emelkedik ki.

A szerző – mint Veszprém megye főjegyzője – hivatalból foglalkozott iskolaügyi kérdésekkel a gyakorlatban is. Művén jól látszik, hogy Zsoldos Ignác közelről ismerte a korabeli oktatásügy alapvető gyengeségeit, látta a falusi iskolákban, a városi gimnáziumokban folyó oktatómunkát, a valóságot.

Beke Kristóf előbb elemzett írásának gondolatmenetéhez kapcsolódva abból indul ki – ami szerinte is oktatásügyünk elmaradottságának legfőbb oka – hogy a falusi tanítók teljesen képzetlenek. A középiskolából kicsapott diákok, borbélylegények, katonák, színészek állnak be népiskolai tanítóknak, akik maguk is éppen csak írni-olvasni tudnak. A szerző szerint mindaddig, míg a tanítói hivatásnak nem lesz megfelelő rangja és elismertsége, míg a tanítókat nem fizetik meg tisztességesen, addig nem lehet jelentős javulást várni a népoktatás színvonalának emelkedése terén. Amíg a tanító fizetése csak annyi, amennyit „egy jóra való kanász is megkap” nem lehet várni, hogy egy művelt, jólképzett ember erre a mesterségre adja a fejét. „És nem is fog mindez soha megváltozni, míg csak a Status minden oskolatanítót, különbség nélkül, mint nemes rendeltetésű Tisztviselőjét tekintvén, őket nagy érdekű hivataljokhoz illő fizetéssel nem jutalmazza.”⁷

Szükség van tehát arra, hogy a tanítókat az állam fizesse, de az is lényeges, hogy megfelelő képzésükről is gondoskodjon. Zsoldos szerint állami tanítóképzőkre van szükség, ahol a leendő tanítók magasszintű oktatásban részesülhetnek. Ha lennének is képzett tanítók, a nemzeti népnevelés reformjának sikeréért még számos intézkedésre lenne szükség. A szerző szerint a valóság az, hogy a falusi gyermekek többsége nem jár rendszeresen iskolába. A nagy szegénység miatt a gyermekek munkájára is szükség van, tehát a már munkaképes 9–12 éves gyermekeket mezei munkára fogják a szülők. De ha nem dolgoznának is a gyermekek, akkor sem mehetnének iskolába, mert nincs megfelelő ruhájuk, nincs pénzük a tankönyvekre. Ezért sok gyermek nem tanul meg írni-olvasni. Zsoldos azt javasolja, hogy a rászorulóknak kapjanak állami támogatást gyermekeik iskoláztatására.

A gimnáziumi oktatás legalapvetőbb hibájának tartja a szerző a latin tanítási nyelv egyeduralmát. Ahelyett, hogy hosszú évekig oktatnánk az ifjakat az „idegen holt deák nyelvre, nem jobb volna-e saját nemzeti magyar nyelvünkön tanulni meg sokkal több hasznos esméreketet, például tökéletes világ és hazai történeteket, föld- és ég leírását, Mathesist, pallérozottabb mezei gazdaságot, a kereskedés elemeit, a nemzeti gazdálkodás fő vonatit, egybehasonlító Statisticát, honi rövid Törvényt, természettudományokat.”⁸

Nemcsak a hasznos tudományok szélesebb körű oktatása lényeges, hanem az is, hogy az ifjakat önálló ítéletalkotásra neveljük. Meg kell változtatni a tanítás módszereit. Az emlékezet állandó terhelése helyett gondolkodni, véleményt nyilvánítani, érvelni kell megtanítani a fiatalokat. Az is nagy hibája Zsoldos Ignác szerint kora nevelésügyének, hogy csak a fiúk oktatását tartja fontosnak, a leányok nevelését elhanyagolja. Nincsenek leánynevelő intézetek, ahol anyanyelven, korszerű ismeretekhez juthatnának a nők. A leányokat külföldi nevelőnők oktatják, és többnyire a francia nyelv alapján, egy kis zenén, rajzolásán, kézimunkán kívül alig tanulnak egyebet. Mindkét nem számára fontos, hogy ne csak szellemi, hanem testi erőiket is fejlesszék. Szükség van az iskolákban szervezett, tervszerű testnevelésre minden korosztály számára. Az iskolai nevelésen túl arra is fel kell készíteni a fiatalokat, hogy képesek legyenek önmagukat művelni felnőtt korukban.

⁶ ZSOLDOS Ignác: *Nevelésünk hiányai*. Buda, 1836. 86 l.

⁷ ZSOLDOS Ignác: *i. m.* 44.

⁸ ZSOLDOS Ignác: *i. m.* 61.

Zsoldos Ignác röpiratának leglényegesebb javaslatai tehát a következők:

- Az oktatásügy irányítása legyen minden szinten az állam feladata.
- Állítsanak fel állami tanítóképzőket, ahol egységes elvek alapján korszerű ismereteket kaphatnak a leendő népiskolák tanítói.
- Fordítsanak az állam gondot az iskolakötelezettség betartására.
- Hogy minden gyermek megszerezhesse az alapvető ismereteket, nyújtson az állam anyagi támogatást a rászoruló tanulóknak.
- Az oktatás minden szinten anyanyelven történjen.
- A sok felesleges ismeret helyett tanuljanak a fiatalok a középiskolákban természettudományi tárgyakat, matematikát, statisztikát, gazdálkodást.
- Vezessenek be új oktatási módszereket, melyek lehetővé teszik az önálló gondolkodás fejlesztését.
- Hozzanak létre leánynevelő intézeteket, ahol a nők a fiúkéval azonos képzésben részesülhetnek.
- Fordítsanak gondot az iskolákban a testnevelésre.
- Készítsék fel a gyermekeket az önművelésre.

A harmadik röpirat szerzője Sasku Károly mérnök, aki 1842-ben tette közzé *A köz intézetekről* című írását. A mindössze 22 oldalas röpirat egy másikkal⁹ egybekötve Pesten jelent meg. A rendkívül logikus felépítésű, egyszerű nyelvezetű írás olyan demokratikus, olykor utópisztikus, de eszményien szép társadalom- és oktatáspolitikai elveket hangoztat, melyek többsége napjainkban sem valósult még meg. A szerző abból indul ki, hogy az állam feladata polgárai jólétéről gondoskodni. Olyan intézményrendszert kell kialakítani, amely a születéstől a halálig biztosítja a rászoruló emberek biztonságos és emberhez méltó életvitelét.

Mivel „mindenik elveszett vagy elnyomorodott gyermekben egy polgárt vesz a társaság”, már születésük előtt gondoskodni kell minden egyes állampolgárról. Sasku azt javasolja, hogy minden nagyobb helységben állítsanak fel államköltségen „szülő intézeteket”. A rászoruló várandós asszonyok már a szülést megelőző időben, mikor már nem tudnak nehéz fizikai munkát végezni, felkereshetnék ezeket az intézményeket. Itt könnyű „közhasnú munka” fejében élelmet, ruhát és orvosi felügyeletet kaphatnak. A szülést képzett, jól fizetett orvosok vezetnék le. A szülés után is az intézetben maradhatnának az anyák addig, míg megerősödnek annyira, hogy ismét munkába álljanak.

Gyakran előfordul, hogy egy anya gyermekét nem tudja eltartani, felnevelni. A nyomorban, inségben, oktatás nélkül felnövő gyermekek sokszor bűnözővé válnak. Ezért ajánlja a szerző „gyermek-ápoló intézetek” felállítását. Itt államköltségen elfogadható körülmények között nevelkedhetnének a szegénysorsú gyermekek, akiket gyermektelen jómódú szülők örökre fogadhatnak. Ide kerülhetnek olyan gyermekek is, akiket szüleik betegség, vagy egyéb okok miatt nem tudnak egy ideig gondozni. Az ellátás költségeit a szülő előre, vagy később miután helyzete rendeződött, kifizetheti. A „gyermek-ápoló intézetekben” nőhetnének fel azok a gyermekek is, akikkel szüleik rosszul bánnak. Érdekes a szerzőnek az az álláspontja, hogy a gyermekeit kínzó vagy megrontó szülőktől az állam örökre vegye el a gyermekeket.

Mikor a gyermek eléri a hétéves kort, el kell kezdenie az iskolába járást. Sasku Károly kötelező, ingyenes, egységes állami oktatást követel, mind a fiú, mind a leány gyermekek számára. Az a szülő, aki nem küldi gyermekét a „köztanházba”, veszítse el állampolgári jogait. Az államnak

⁹ SASKU Károly: *A Kelet és Nyugat népe. A köz intézetekről*. Pest, 1842. 40 l. (A két röpirat egybekötve, folyamatos oldalszámozással jelent meg.)

kötelessége a legjobb, legkorszerűbb tanítási rendszert bevezetni az iskolákba. Az idő múlásával a rendszert javítani kell. A tanárok képzéséről és megfelelő fizetéséről is az államnak kell gondoskodnia. A „köz-növelésnek” a gyermek 12 éves korában kell befejeződnie. Ezután egy évig minden fiú és leány köteles mesterséget tanulni. A tehetséges gyermekek ezután magasabb iskolákat végezhetnek, gimnáziumba, egyetemre mehetnek, saját választásuk szerint. A közép- és felsőfokú oktatás is ingyenes kell legyen. Ne a vagyon, hanem a rátermettség döntse el, hogy ki tanulhat tovább. A katonáskodás ne legyen kötelező. Csak aki kedvet és hajlandóságot érez a hadtudomány iránt, az a fiatal lépjen a katonai pályára. „Elérvén a polgári kort, a társaság tagjainak nincs többé szükségök a társaság közvetlen gyámságára.” Minden állampolgár szabadon rendelkezhet sorsa felől. Mindig lesznek azonban olyan emberek, akik rászorulnak az állam segítségére. Akik nem találnak munkát, azoknak „köz-munkaházakban” kell munkát biztosítani. Minden helységben államköltségen állítsanak fel ilyen intézményeket, ahol a rászorulók megfelelő bérért olyan munkát végezhetnek, amelyre az adott helységben éppen szükség van. Az emberek ilyen módon „mind az éhenhalástól, mind a tolvajlástól, mind a koldulástól, mind az alacsony bűnös keresetnemektől megmenekednek.”¹⁰ A köz-munkaházak felállítása nem „jótétemény és kegyelem” az állam részéről, hanem „tartozás”. Az állam nem kívánhatja polgáraitól, hogy önként éhen haljanak, mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy – ha alacsony szinten is –, de minden ember megéljen. Ne segélyekkel alázzák meg a szegényeket, vallja a szerző, hanem biztosítsanak munkát számukra.

Az államnak nemcsak az egészséges, hanem a beteg és fogyatékos polgárokról is gondoskodnia kell. „Ha a társaság nem gondoskodik eléggé tagjai egészségéről: mit érnek akkor egyéb, bár legtökéletesebb intézkedései?”¹¹ – vallja Sasku Károly. Minden nagyobb helységben közkórházakat kell felállítani, a járóbetegek ellátására rendelőintézeteket kell létesíteni, ahol jól fizetett, képzett orvosok várják a hozzájuk fordulókat. Azért szükséges, hogy a „köz-orvosok fizetése minél magasabb legyen, hogy gond nélkül élvén, annál nyugodtabb ésszel és részrehajlatlanabb szívvel orvosoljanak.”¹² A gyógyítás teljesen ingyenesen történjen. Azt az orvost, aki pénzt vagy ajándékot fogad el a betegektől, el kell tiltani hivatása gyakorlásától.

A fogyatékosok számára köz-gyámházakat, az időseknek köz-ápoló házakat állítson fel az állam. „Nagyon méltó, hogy a társaság, kik őt gyámoltották, gyengültök után viszont támogatást nyújtson... Így a társaság többi tagjainak nem lesznek terhökre, s nem lesznek kénytelenek a kegyelmökre szorulni.”¹³

A szerző úgy véli, hogy a „társaságnak nem csak biztosítani kell polgárai életét, hanem győnyörűségessé is kell azt tenni.” Az állam feladata az egészséges levegő és víz biztosítása, a csatornázás, az útépités. Parkokat, sétautakat, közművelődési intézményeket is az állam építsen. „Ezek használatát ingyen kell közzé tenni mindenkinek.” Sasku szerint „halálok után is kell a társaságnak gondoskodnia tagjairól, hogy azok eltakaríttassanak, ... még pedig ingyen, mert úgy a szegényeket ki takarítja el? Hát még kimenni sem engeditök ingyen az embert e nyomorulttá tett életből?”¹⁴ – teszi fel a kérdést röpirata végén a szerző. Az írás idején még nem tudhatta, hogy ő, akinek 18 könyve jelent meg nyomtatásban, és aki Széchenyi terveit segítve a Tisza-szabályozás mérnökeként dolgozott, majd a szabadságharc idején századosként harcolt, mindenkitől elhagyatva egy józsefvárosi lakásban hal meg nagy nyomorban, és Eötvös József államköltségen temetteti majd el.

¹⁰ SASKU Károly: *i. m.* 34.

¹¹ SASKU Károly: *i. m.* 35.

¹² SASKU Károly: *i. m.* 36.

¹³ SASKU Károly: *i. m.* 37.

¹⁴ SASKU Károly: *i. m.* 39.

A forradalom előestéjén, 1847-ben Párizsban jelent meg egy névtelen, demokratikus szellemű röpirat.¹⁵ (A szakirodalom a mű szerzőjének Zeyk Miklós nagyenyedi tanárt tartja.) A szerző munkáját az 1847-ben összeült országgyűlés figyelmébe ajánlotta. Bevezetésképpen kifejti azt a meggyőződését, hogy hazánkban mélyreható politikai és társadalmi változások sora kezdődött. „Az idő kereke tartóztathatatlanul rohog és a népek szelleme szabadul és világosul... Hogy a magyarok az önállóság és érettség állapotához valódiilag közelednek, bizonyítják az ország legújabb mozgalmi, és a sokoldalú, üdvös politikai intézvények, melyek a nép javára béhozattak.”¹⁶ A reformokat folytatni kell. Az állam elsődleges feladata a nép mélységes tudatlanságának megszüntetése, mert ez biztosíthatja a további fejlődést. „Tudatlanság, ez népünk nyavalyája, mely mérges fekélyként elterjedvén, nemzeti éltünk organizmusát kegyetlenül dúlja; nincs tehát sürgetőbb, nincs szükségesebb teendőnk, ... mint a felvilágosulást a nép között terjeszteni, hogy józanodjék.”¹⁷ Az állam eddig sem fordított kellő figyelmet a nép gyermekeinek nevelésére, pedig ez volna legfőbb feladata. Az iskola hivatása több mint hogy pusztán írás-olvasásra tanítsa a gyermekeket. „Emberré teremteni, őt szabaddá tenni, ez magas hivatása az iskolának. Iskolának az államban oly tökéletes organikus egésznek kell lennie, mely... nemzeti eszmék terjesztése által eszméltre, nemzeti érzelmre és hazaszeretetre ébreszti a népet.”¹⁸ Ha Magyarország a polgári államok sorába akar lépni – vallja a szerző – népének szabad szellemi művelődést kell biztosítani. Az iskolák ma „nyűgesztő, kínzó intézetek”, jelenti ki. Pedig arra van szükség, hogy „az iskolák fejlesztő intézetei legyenek a szellemnek, ne mészárszékei.” Ahhoz hogy ez megvalósuljon, véghez kell vinni a hazai oktatási rendszer gyökeres átalakítását. Elsősorban azt kell elérni, hogy az egyházak kezéből az állam kezébe kerüljön az összes iskola. Az állam feladata fenntartásuk, irányításuk is. Az iskolarendszer reformját a tanítók helyzetének és képzésének javításával kell kezdeni. „Ösmerjük már meg egyszer a tanító hivatását egész fontosságában. A tanító elsőrangú státushivatalnokok közé tartozik, a nép java, a nemzet boldogsága az ő kezében van.”¹⁹ Ezért tehát nemcsak anyagi és erkölcsi megbecsülésükről kell – az eddigieknél sokkal magasabb szinten – gondoskodni, hanem elsősorban terheiket kell csökkenteni azzal, hogy nem kényszerítik őket harangozóként, templomszolgaként és számos más módon a helybéli pap szolgálataira. Minden vármegye központjában létesítsenek állami tanítóképzőket, ahol magasszintű képzésben részesülhetnek a leendő falusi tanítók. „A status főelve legyen a nép számára derék, talpraesett tanítókat képezni.”²⁰ Az oktatási rendszer reformjának másik fontos része a tananyag korszerűsítése. Már alsó fokon, a népiskolákban el kell kezdeni a „reális tudományok” rendszeres oktatását. Ez az alapja a gazdasági haladásnak, a felemelkedésnek. A természettudományos ismeretek oktatásától várja a szerző a „babonás hitek” elenyészését. Nemcsak a természettudományi tárgyak, hanem az összes többi tárgy anyagát az eddigieknél sokkal alaposabban és mélyebben kell tanítani. Mivel hazánkban az ipar fejlődésnek indult, és ez előfeltétele a haladásnak, fontos, hogy országszerte „ipartanódiákat” állítsanak fel. Lényeges az oktatás módszereinek megváltoztatása is. Az értelem nélküli „bifláztatás” helyett önálló gondolkodásra, az összefüggések meglátására kell nevelni a gyermekeket. Csak ilyen módon szokhat hozzá a nép gyermeke az „öncelekvőségre”.

¹⁵ [ZEYK Miklós]: *Népügy*. Párizs, 1847. 66 l. (A röpirat szerzőjének Zeyk Miklós nagyenyedi tanárt tartja a szakirodalom. Vö. RAVASZ János (szerk.): *Dokumentumok a magyar nevelés történetéből*. Bp. 1966. 414.)

¹⁶ [ZEYK Miklós]: *i. m.* 7.

¹⁷ [ZEYK Miklós]: *i. m.* 11.

¹⁸ [ZEYK Miklós]: *i. m.* 12.

¹⁹ [ZEYK Miklós]: *i. m.* 41.

²⁰ [ZEYK Miklós]: *i. m.* 47.

A röpirat utolsó része a sajtószabadság és a nép művelése közti összefüggéseket tárgyalja. Csak a cenzúra nélküli szabad sajtó alkalmas a valódi műveltség terjesztésére a nép között.

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy az 1847-ben Párizsban napvilágot látott polgári demokratikus szabadságjogokat követelő röpirat közel sem annyira vallás- és egyházellenes, mint azt korábbi elemzője²¹ állítja. Azokkal a problémákkal foglalkozik, mint a reformkori oktatáspolitikai röpiratok legtöbbje. A szerző, ugyanúgy mint társai, az egyház befolyásától mentes, államilag irányított és finanszírozott oktatási rendszert kíván. Fontosnak tartja a tanítóképzés és a népoktatásügy korszerűsítését, a tananyag reformját, az ipariskolák felállítását. Hazánk polgári nemzetté válásához mindezeket szükségesnek tartja, de a vallásos nevelést, mint az erkölcsi nevelés egyik alappillért, nem veti el.

FEHÉR KATALIN

²¹ A művet röviden ismerteti [LUKÁCSY Sándor] L. S.: *Népügy. Egy forradalmi pedagógiai röpirat.* = Köznevelés 1961. 11. sz. 344–345.